

Vlastivědné zprávy

z Adamova a okolí

CRH

Ročník IX.

Červen 1965.

Číslo 2.

Motto :

Všem, kteří čtouce vidí a neb slyšeti budou, pozdravení !

Sto let Mendelových výzkumů o dědičnosti.

V letošním jubilejním roce oslaví světová věda také sté výročí od zveřejnění výsledků výzkumů dědičnosti, kterých dosáhl brněnský opat Johann Gregor MENDEL (1822-1884).

V zasedáních německého přírodovědeckého spolku v Brně (Naturforschender Verein) 3. února a 8. března 1865 zveřejnil po prvé výsledky svých osmiletých pokusů s hrachem. Jak osobní osud Mendelův, tak osud jeho geniálního díla je tak zajímavý, že je nutno věnovat mu tyto řádky.

MENDEL pocházel ze selské rodiny (naroz. 20. 7. 1822), usedlé v Hynčicích (mezi městečkem Odry a Hranicemi na Mor.). Na přímluvy učitele a na prosby matky podařilo se přimět otce k tomu, aby nechal mladého Jana studovat, přestože počítal s ním jako se svým nástupcem na statku. Po gymnasiálních studiích přišel Mendel do brněnského kláštera augustiánského na Starém Brně, který patřil tehdy k nejbohatším klášterům moravským. Mezi významné členy kláštera patří také P. Křížkovský, který byl Mendelovi vždy dobrým přítelem. Při vstupu do kláštera přijal jméno Gregor, kterým se pak nadále důsledně podepisoval. Neustále projevoval zájem o přírodní vědy, o meteorologii, o včely, ovocné stromy a květiny.

Po studiích byl suplentem přírodopisu a fyziky ve Znojmě, dva roky studoval jako mimořádný posluchač ve Vídni, avšak při státních zkouškách neměl úspěch a v učitelské dráze setrval jako suplent až do roku 1868, kdy byl zvolen opatem kláštera. Věnoval pak všechny své síly svým výzkumům a vedení kláštera, dostal se do vleklého sporu o daních s tehdejšími finančními úřady. Zemřel 6. ledna 1884 a nikdo tehdy netušil, že byl jedním z nejgeniálnějších badatelů celého století.

Mendelovy přírodovědecké práce spadají do let 1856 - 1872. Ke speciálním pokusům o dědičnost vedla ho snaha vypěstovat nové druhy okrasných rostlin. Zabýval se hybridizací (křížením) rozmanitých rostlin po řadu let a několik opakujících se a nápadných jevů bylo mu podnětem k založení zvláštních pokusů, na kterých by sledoval vývoj míšenců v první generaci a dalšího jejich potomstva. Byl si od začátku vědom, že úspěch práce bude závislý do značné míry na výběru pokusného materiálu. Za pokusnou rostlinu byl velmi šťastně vyvolen hrách, na kterém sledoval osm znakových párů, na př. rozdíl ve tvaru semen (semena kulatá nebo hranatá), rozdíl v barvě osetení a tím také v barvě květů (osetení bezbarvé - květy bílé, osetení šedohnědé - květy nachově fialové), rozdíl v barvě nezralého lusku (buď žlutý nebo zelený) atd. Při křížení zjistil celou řadu zajímavých věcí, které daly podklad základním zákonům dědičnosti.

Rostliny, které při křížení získal, neměly charakter intermediární (přechodný), ale

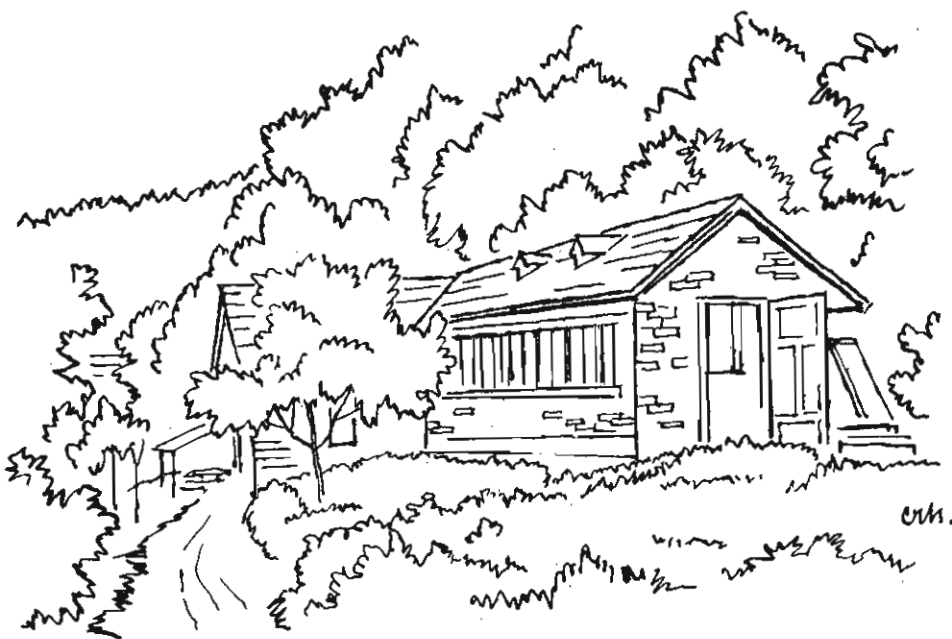
vždy jeden znak úplně nebo skoro úplně převládal nad znakem druhým, takže nebylo možno podle vzhledu rozeznat křížence od jedné z rodičovských forem. Znak při křížení převládající označil Mendel jako dominantní, znak druhý, který se u kříženců neprojevil, jako recesivní, to je ustupující. Tyto dva základní typy, se znaky recesivními a dominantními dostával v potomstvu dalších generací při samosprášení kříženců. Důležité bylo, že Mendel výsledky svých pokusů pečlivě zaznamenával. Kromě odlišení znaků dominantních a recesivních se ukázalo, že rostlin se znaky dominantními bylo třikrát tolik než rostlin se znaky recesivními.

Nelze zde zacházet do dalších podrobností ve výkladu Mendelových výsledků. Jisto je, že jeho závěry byly značným pokrokem ve studiu křížení a zákonitostí dědičnosti.

Mendel byl však při oceňování své práce velmi skromný: "Platnost pravidel ... nalezených pro *Pisum* (hrách, pozn. autora), potřebuje ovšem sama ještě potvrzení a bylo by si přát, aby se aspoň důležitější pokusy opakovaly, ku příkladu onen o povaze pohlavních buněk mišenců Zda-li proměnliví mišenci jiných druhů rostlinných chovají se zcela souhlasně, musí být rovněž rozhodnuto teprve pokusy; zatím můžeme snad předpokládati, že v základních věcech se zásadní rozdíl neobjeví. "Mendel vykonal totiž ještě pokusné práce s ještěříbny (rostliny z čel. hvězdnicovitých), které nepřinesly takové výsledky, jako pokusy s hrachem, kde materiál byl jednotnější a celý pokus jednodušší. V tomto rodu jsou dodnes poměry značně komplikované. Mendel tehdy přiznal, že pravidla, uvedená pro mišence hrachu, nelze zevšeobecňovat.

Svou skromností a smyslem pro přesnost vědecké práce pravděpodobně značně snížil význam své práce. Výsledky Mendelových pokusů, publikované v málo známém německém periodiku (*Verhandlungen des Naturforschenden Vereines*, Band 4, 1865), více méně zapadly. Jistým důvodem k tomu bylo také to, že Mendelovy výsledky se nesrovnávaly s názory většiny tehdejších badatelů v oboru hybridisace. Hlavní příčinou bylo, že vědecký svět byl pod čerstvým dojmem Darwinovy teorie o vývoji druhů přirozeným výběrem, která nepřisuzuje křížení význam, spíše naopak jej popírá (Ch. R. Darwin - 1809-1882, anglický biolog).

Teprve nové výzkumy v oboru biologie, především v oboru nauky o buňce, poznatky o jaderné struktuře, objevy chromosomů atd. koncem minulého století a začátkem tohoto století ukázaly, že Mendelovy závěry byly správné. Na prověření Mendelova díla v nových podmínkách mají podíl především holandský botanik Hugo de Vries (1848-1935), profesor botaniky na universitě v Tübingen (Německo) Carl Correns (1864-1933) a Erich von Tschermak

Mendelův včelín v klášterní zahradě na Starém Brně

(naroz.1871), asistent a později profesor Vysoké školy zemědělské ve Vídni.

Tito tři vědečtí pracovníci nezávisle na sobě znovu potvrdili správnost Mendelových závěrů a ještě hlouběji je propracovali.

Reservované stanovisko vůči mendelismu (od r.1905 název pro studium a výklad procesů dědičnosti) zaujali ruští biologové K.A.Timirjazev (1843-1920) a I.V.Mičurin (1855-1935). Timirjazev byl jedním z nadšených zastánců darwinismu (viz výše) a neřídil se na mendelistickou genetiku nijak sympaticky. Mičurin pracoval především s ovocnými stromy, jejichž dědičnost je složitější vlivem kultivace po celá staletí a vlivem cizosprašnosti; jsou to rostliny víceleté, takže použití a prověření Mendelových pravidel nebylo tedy možné. Pro informaci uvedeme formulaci Mičurina názoru z r.1936: "Nikterak nezavrhují význam Mendelova zákona, naopak trvám jenom na nutnosti jeho oprav a doplnění, poněvadž je zřejmá neupotřebitelnost jeho výpočtů pro kulturní ovocné odrůdy." Na jiném místě, kde se zmiňuje o křížení jednoletých kulturních rostlin, jako jsou obiloviny a luštěniny, píše: "Zde ovšem platí zákony Mendelovy ve všech svých podrobnostech."

Pro vývoj názorů na Mendelovy zákony a do jisté míry i na soudobou genetiku, bylo významné vystoupení T.D. Lysenka v r.1948. Lysenko místo veškerých dosavadních a obrovským pokusným materiálem doložených zákonitostí podával nejasné a terminologicky i pojmově zmatené výklady. Nejzávažnějším nedostatkem je nepatrná průkaznost jeho vývodů; argumentace jeho samotného i jeho stoupenců ukazovala hlubokou neznalost jak dějin genetiky, tak zvláště jejího současného stavu. Nepochopeno zůstalo i skutečné dílo a pravá podstata soudobé genetiky. V roce 1948 stály tedy proti sobě v genetice zdánlivě nesmiřitelně dva směry - směr mendelovsko-morganovský (T.H.Morgan, 1866-1945, americký genetik, objevitel dalších zákonitostí o dědičnosti znaků, lokalisace nositelů dědičných vlastností v chromosomech) a směr mičurinský.

Vývoj v posledních letech přinesl značné vyjasnění situace. V podstatě jde nyní o různý přístup k řešení určitých problémů, aniž by byly přitom dogmaticky zavrhovány metody a názory odpůrců. Píše o tom v r.1959 N.V.Turbin, jeden z významných reprezentantů právě mičurinského směru: "Výsledky, kterých bylo dosaženo při prvním i druhém způsobu studia jediného problému dědičnosti, v některých případech spolu více méně souhlasí, v jiných se zřejmě rozcházejí. Nesouhlas možno částečně přičíst nepřesnosti pozorování, částečně nepřesnosti a chybám výkladu. Avšak podle toho, jakou měrou se budou zdokonalovat užívané metody výzkumu a jak bude dosaženo větší přesnosti v pozorování i v závěrech, musí výsled-

ky stále více a více spolu souhlasit."

Mendelova práce, vykonaná před sto lety, nebyla tedy marná a stala se součástí rozsáhlé vědy o dědičnosti, součástí genetiky, která za století od formulování základních poznatků dosáhla velkých úspěchů.

Jako závěr k naší malé vzpomínce na záslužnou práci J.G.Mendela mohou posloužit řádky K.Hrubého (z knihy Hrubý, K.(1961): Genetika):

"V historii genetiky bylo naší zemi přisouzeno vskutku velice čestné místo. V malé zahrádce starobrněnského augustiniánského kláštera byly položeny základy moderní genetiky, v Brně byla klasická práce Mendelova přednesena i publikována a na brněnském hřbitově je Mendelův hrob.

Nemusíme si vyčítat, že jsme nepochopili a neuznali geniální dílo tohoto krajana, nebylo tomu nikde ve světě a svůj vděk jsme se později snažili dokázat. Postavili jsme pomník, pokřtili náměstí, vybudovali museum a vydávali pamětní sborníky.

Jistě v pořádku; pro budoucnost však nejvíce uctíme památku Mendelovu tím, budeme-li i jeho vědu pěstovat v duchu jím založeném: exaktně a s cílem dosáhnout vědecké pravdy".

Dr Zdeněk Šeda C Sc.

Použité prameny:

Hrubý, K.(1961): Genetika. - Praha,;

Krumbiegel, I.(1957): Gregor Mendel und das Schicksal seiner Vererbungsgesetze.- Grosse Naturforscher, Bd.22., Stuttgart;

Mendel, G.(1923): Versuche über Pflanzenhybriden. - Leipzig (vydal Erich von Tschermak s vlastními poznámkami k Mendelovým pracím z let 1865 a 1869);

Mendel, G.(1865): Versuche über Pflanzenhybriden. - Verhandl. d. Naturforsch. Vereines 4: 3-47, Brünn;

Mendel, G.(1869): Über einige aus künstlicher Befruchtung gewonnene Hieraciumbastarde.- Verhandl. d. Naturforsch. Vereines 8: 26-31, Brünn.

O partyzánech a mužích, na něž se zapomíná .

Druhá světová válka na čas smazala naše státní území z mapy. Okleštěný zmetek - Protektorát - Čechy a Morava - byl zaplaven německými termity a kobyilkami. Ačkoliv skoro na každé stěně, na každých dveřích bylo cizí ucho a třebaže mnoho slabých duší bylo zlákáno jidášskými odměnami za donášení, přece prýštily odevšad odvaha a vzpoura. Ani koncentráky, ani smrt neutlumila víru národa v osvobození. Spousty lidí utíkaly na východ nebo k partyzánským četám do lesů.

V našem kraji to Němci a policie neměli snadné. I když u všech strategicky významných bodů, na kopcích, u křižovatek postavili "flaky" s menšími posádkami, do lesů si netroufali.

"Říčky," bukovinské a křtinské lesy byly jako stvořeny pro cíle parašutistů a kryty partyzánů; zasvěceným lidem z vesnic byly výbornou záštitou při konání výzvědné a spojovací služby. Práli bychom si, aby tento příspěvek vyvolal jejich vzpomínky, které by přispěly k sepsání historie partyzánů a parašutistů v našem kraji. Zatím víme jen o několika, kteří nezapomenutelně obstáli v odboji kraje. První z nich hajný Karel Hanika na Říčkách; od ledna 1945 schovával a živil z vlastních zásob dvojici Ivana a jeho druha, jehož jméno zapomněl. Ti přišli připravit půdu bojové a výzvědné skupině velitele Ivana (II), Vasilu, Jurky, Mišky a Borise; všichni podle údaje pocházeli z Moskvy. Před tím je schovával dlouho bratr Hanikův Hubert, hajný ve Vitosicích u Pozořic. Původní velitel družstva npr.se zabíjel při seskoku a byl pochován v Olšanech). Hanikův 15 letý syn Hubert odvážně přinášel zprávy z okolí a z továren na výrobu munice, i když jeho šéf, polesný na "Jezerech", Němec

šikanoval a hlídal. Hájovna Karla Haníky se proměnila ve štáb, v němž všichni žili, plánovali činnost a kam se uchýlovali k odpočinku a do skryše. Přidal se k nim František Polák z Kanic, který obstarával zase zde kurýrské služby a zásoboval je. Služba byla vojensky organizována. Schůzky se konaly přísně na heslo. Navazovali styk s lidmi z okolí, hlavně z odlehle Bukovinky, kde upevnili spojení se starostou Hlouškem, řečeným "Fidlákem". Pomocí těchto spolehlivých lidí podávali zprávy jiným partyzánským skupinám o celkové situaci, a o síle okolních posádek, o střelnici na Dražanskú a pod. Tak se tu soustřeďovaly zprávy z Vyškovska, které přenášeli lesní dělníci Antonín Ševčík a Klement Smílek z Bukovinky. Jejich starosta A. Hloušek pak sbíral údaje z okresu brněnského, protože jako obecní představený dojížděl do Brna na úřady. Je to chlapisko jako medvěd a jeho ruce jsou strašné nástroje. Každou pěst má jako malý soudek. Brno ho znalo již za první republiky jako amatérského boxera těžké váhy. Podle vyprávění proslul hlavně jedinou ranou, kterou poslal do říše snů tehdejšího matadora Vídně. Mistrem boxu se nestal proto, že byl těžký a na svou sílu trochu neohrabaný. Byl spíše mistrem v tom co snesl. Mimo box vášnivě miloval zpěv - hlavně národní písničky. Při jedné žertovné příležitosti se seznámil v Brně se členy opery, hlavně s Emilem Olšovským, legendárním tenorem. Do konce války je všechny podporoval proviantem.

Antonín Hloušek byl ve válce starostou Bukovinky, když přišli první ruští partyzáni. Hlouška jako vlastence jim doporučil Haníka. Partyzáni bylo potřeba zásobovat a krýt. Jak to udělat a nevzbudit obecnou pozornost? Partyzáni podle vyprávění prý starostovi řekli, aby vše v Brně ohlásil, aby sám nepřišel o hlavu. Hloušek tedy jel do Brna a Oberlandrath mu sdělil, aby si nějak poradili a potraviny zatím vydali, protože není dost lidí na vyslání trestné vojenské expedice. Hloušek se tedy vrátil domů a dal vybubnovat: ať se nikdo neopovází odporovat partyzánům, kdyby přišli a něco žádali. Tak vyhověl nařízení a veřejně všem, kdo to ještě nevěděli, nařídil jejich podporu.

Mezi Bukovinkou a Račicemi stojí na "Lhotkách" myslivna, na níž působil za války Němec, nadlesní Kreitschí. Žil zde s konkubinou a její dcerou. Ivanova partyzánská skupina měla provést jejich odzbrojení. Protože Kreitschí nebyl zvláště divoký, předpokládali, že to půjde bez boje. Odzbrojení mělo být provedeno v noci ve 2,30 hod. z 10. na 11. dubna 1945. Bohužel se 10. dubna v myslivně za týmž účelem zastavila jiná partyzánská hlídka, která neměla tušení, že na akci je už připravena skupina Ivana. Žádali zbraně a prohlásili, že ještě přijdou. Ženám se podařilo ukrýt část zbraní v koupelně a uvědomit německého důstojníka - zvěrolékaře, který přijel po zuby ozbrojen. V noci pak byla Ivanova hlídka vpuštěna dovnitř a zákeřně přepadena. Velitel Ivan byl smrtelně střelen do břicha, jeho druhu byl ustřelen loket a František Polák z Kanic unikl s průstřelem plic a ramena do Bukovinky, kde vzbudil starostu. Hloušek ho rychle ošetřil a ukryl na půdu za komín. Lékařská pomoc se přivolat z mnoha příčin nedala a tak Hloušek raněného kryl, ošetřoval a živil. Brzo však přišla četnická pohotovost a provedla důkladnou štáru, při níž se podařilo raněného zatajit, i když tu sténal v horečkách a mohl se prozradit sám. Hned po četnické štáře přišla vojenská trestná výprava z Vyškova v síle 600 mužů a znovu všechno dobře prohlédli. Pohromě zabránil četnický strážmistr, když prohlásil, že sám obydlí starosty důkladně prohlédl. Patrně tušil pravdu a udělal, co se udělat dalo. Vojsko odtáhlo na prohledání okolních vesnic a lesů. Hloušek rychle ještě sehnal povozníka Fr. Knechta z Bukovinky, aby zajel na Lhotky pro těžce raněného velitele Ivana a brzo také slyšel jeho vůz tím směrem hrčeti; asi po hodině se Knecht vrátil z Račic, kam Ivana odvezl. Hloušek mu vše prozradil a vysvětlil, jak je důležité, aby mlčel. Sám zakrvácený vůz rychle založil hnojem, aby zahladil stopy. Pak se s naivním výrazem objevil u lesního Kreitschiho na Lhotkách v myslivně a vyjednal s ním nákup dřeva pro svou pilu. Cestou všude zahladil krvavé stopy. Dřevo zavezl domů, vyrobil v rekordním čase velkou bednu, do které uložil raněného Poláka, obložil dřevem a vezl do Kanic. Z okolních domů ještě v Bukovince vyšli němečtí vojáci a vyšetřovali, co veze a kam pospíchá tak brzo. Vymluvil se, že jede v naléhavé služební záležitosti na Oberlandrath do Brna a aby využil vozu, veze stolaři do Kanic dřevo. Byl to odvážný, husarský kousek, v němž Hlouškov život visel na vlásku.

Partyzán František Polák sice dosáhl Hlouškovou pomocí domova, ale velice brzy zranění podlehl. Jeho pohřeb byl krajovou událostí, nad rakví u domu promluvil A.Hloušek. Zúčastnil jsem se pohřbu jako člen pěveckého sboru Bobrovský z Babic a nikdy nezapomenu, jak ve chvíli, kdy se konal před domem výkrop rakve, projely kolem první ustupující automobilní jednotky s kamiony benzinu. S nasupenými obličejí a pekelným rámusem zahlušili smuteční obřady, které pořadatel rychle zkrátil. Poprvé a snad naposled jsem viděl pohřební průvod s rakví téměř klusem od stromu ke stromu a kryt se, protože Němce zatím dostihly ruské letky a ostřelovaly pohřeb, pokládajíce jej za část německé jednotky. Nebožtík byl v největší rychlosti spuštěn do země a průvod byl leteckými kulomety rozprášen. Sotva jsme z Kanic doběhli do Babic, zasypaly ruské letky vozatajstvo, ukryté po dvorech a v zahradě sokolovny bombami. To zažily Babice svůj první nálet.

Na konec si dovolím připojit ještě vzpomínku na dobrého člověka, který nepřímo pomáhal a na nic se neptal. V té době působil v Bukovině učitel Josef Opletal z Babic, který mne večer navštívil a požádal jako člověka, který má v Brně mezi knihkupci známosti, o mapy našeho okolí a západní Moravy vůbec. Zašel jsem hned druhého dne ke knihkupci Bohuslavu Komůrkovi na České ulici, vyžádal si soukromou rozmluvu. Nebyli jsme nijak důvěrní známí, ale když jsem mu řekl svoji žádost, hleděl mi chvíli ostře do očí. Pak šel a přinesl velkou roli hledaných map. Na otázku kolik jsem mu povinen, řekl nahlas: "Pro partyzány nic". Přítomní kupující údivem vytřeštili oči, považující mne za šíleného parašutistu, který se odváží do vlčí jámy, hleděli na mne s bezmeznou úctou a několik se jich hnalo ke dvěřím otevřít mi. Byl jsem v té chvíli naivně hrdý. Byl to můj neúměrně velký honorář za celkem malou zásluhu. Chtěl jsem tím jen připomnět, že osvobozovací hnutí se dalo s Komůrkovou vydatnou pomocí, aniž o tom možná sám věděl.

František Pokorný
kronikář a archivář ADAST .

Čtenářský spolek v Babicích nad Svitavou

Pro národně vlastenecké a kulturní uvědomění lidu v našem kraji zdárnou práci vykonaly čtenářské spolky, které u nás vznikaly po neblahé absolutistické éře Bachově a po pruské válce v druhé polovici minulého století. Spolky tyto, které zakládaly veřejnosti přístupné knihovny a odebíraly časopisy, přibíraly do své činnosti i divadlo a zpěv a mnohde vlastně byly prvními národně kulturními světlohoši ve své obci a jejím okolí. Jeden z nejstarších těchto spolků byl v našem kraji spolek "Rastislav" v Blansku (1862-1918), u jehož kolébky stál jako spoluzakladatel i Dr. Jindřich Wankel a jehož spolkový prapor byl dílem samého Josefa Mánesa, s nímž Wankel byl v přátelských stycích.

Původně tyto čtenářské spolky byly zakládány v městech a městečkách a později vznikaly i na vesnicích: v Adamově (1863), v Rudici, "Svatopluk" v Olomučanech (1880), v Lažánkách, na Moravě "Moravan" (1888), "Pokrok" na Vranově (1898), "Věnceslav" v Bílovicích (1891), Dělnický čtenářský spolek v Olomučanech (1892), "Svatopluk" v Babicích (1898), v Kanicích (1900), "Bratrství" v Řícmanicích.

Z činnosti těchto spolků uvádím jako příklad stručné děje čtenářsko vzdělávacího spolku "Svatopluk" v Babicích, který na popud tehdejšího nadučitele Antonína Bobrovského založen jako první kulturní organizace v obci 12.června 1898 a vzal si za úkol odebírat pro členstvo i veřejnost časopisy, zřídit veřejně přístupnou knihovnu, pořádat hodnotné programové zábavy a výlety, pořádat divadelní jeviště a hrát divadelní představení ku vzdělávání i ušlechtilé zábavě lidu. Jako čtenářský spolek trval do 25.července 1909, kdy byl přeměněn v odbor Národní jednoty, který jako pokračování spolku trval až do 8.dubna 1928. Touto přeměnou však nijak se neměnil původní program spolkové činnosti.

Svoji prvou spolkovou místnost měl v hostinci Rumlerově u kostela (čp.49) a od roku 1906 v hostinci Sehnalově na návsi (čp.16). - Od svého počátku spolek odebíral 11 druhů časopisů: Národní politika, Lidové noviny, Rovnost, Dělnické rozhledy, Obzor, Hospodářské

listy, Milotický hospodář, Snahy lidu, České ilustrované listy, Humoristické listy a Hrom. Knihovna spolku, která vznikla dary a koupí již r.1898 měla na 450 svazků a později byla předána do knihovny tělocvičné jednoty Sokol (1909). Zatímni divadelní jeviště pořízeno r.1900 svépomocí a nové pak r.1907 postaveno v právě zbudované sokolovně nákladem 420 korun. Na tomto jevišti bylo spolkem celkem sehráno 36 divadelních představení a z význač - nějších dramatických děl předvedeny: třikrát Maryša bratří Mrštíků, dvakrát Strakonický dudák J.K.Tyla, od téhož dvakrát Marjánka, matka pluku, Jiráskova Vojnarka a Otec, Stroupežnického Naši furianti a při tom mnohá divadelní představení hrána spolkem i v okolních obcích (Kanice, Řícmanice, Křtiny). Spisovatel Alois Mrštík, který od studií byl přítelem babického nadučitele Bobrovského, na představení Maryši v r.1901 osobně byl v Babicích přítomen.

Výletů a poučných vycházek krajem pořádáno 18, programových zábav 16 a národních slavností 10. Z další bohaté činnosti spolku je třeba zvlášť vyzvednouti:

stálé spojení s Českým politickým klubem v Brně, na jehož pravidelné porady vysílal spolek delegace (často to býval pozdější spisovatel Jaroslav Marcha),

pořádal květnové manifestace v obci, dokud tyto nepořádaly politické strany (1900, 1902, 1904),

dvakrát (1902, 1903) uspořádal "Dožínky se starobylými zvyky z dob roboty, jak od pamětníků je zapsal Ant. Bobrovský. Tehdy psal o těchto dožínkách všechn český brněnský tisk,

spolek působil k založení potravního spolku v Babicích (1903),

prací i finančními prostředky podporoval stavbu sokolovny (1906),

usiloval o zřízení mateřské školy (1910),

působil k zřízení železniční zastávky (1911), zprvu jen pro dělnické vlaky, pak (1914) i pro ostatní osobní vlaky,

vedl soupis letních bytů v obci k povznesení turistického ruchu a návštěvy cizinců (1910 - 1914),

bránil účinně obec a okolí proti germanisačnímu úsilí německých výletníků z Brna, k čemuž v obci vyšla i brožura Jar. Marchy Zachraňte Moravské Švýcarsko,

peněžními sbírkami spolek podporoval místní školu, ústředí Národních jednot, Ústřední matici školskou, za války pak České srdce a rodiny místních vojáků,

navrhl zbudování pomníku místním padlým v 1.světové válce.

Spolek "Svatopluk" měl velké zásluhy v osvětě Babic a zvláště jeho divadelní činnost, řízená Karlem Svobodou, nesla dobré ovoce při hojné návštěvě nejen z Babic, ale i z okolních obcí. Také však čítárna časopisů a knihovna spolku se těšila velké návštěvě, zvláště mládeže. Na tomto úseku lidovýchovy a pak v kulturně společenském životě v obci vykonal čtenářský spolek "Svatopluk" dobré dílo, v němž pak se zvýšenými požadavky pracovala tělocvičná jednota Sokol, které "Svatopluk" v jejich počátcích vydatně pomáhal.

Karel Páral .

Byčí skála

Jakožto dlouholetý badatel v Moravském krasu dodnes činný rád bych doplnil některé domněnky o původu místního názvu skaliska zvaného Byčí skála. Autor článku z čísla 3. roč. VIII/1964, A.Ferulík se nedomnívá, že by název mohl pocházeti z dojmu, kterým působil na obyvatele hluk povodňových vod, vyvalujících se z výtokového otvoru pod Byčí skálou. K tomu chci podotknouti:

V roce 1934 navštívil jsem jeskyni Bramabiau v departementu Gard ve Francii. Je to vysoká kolmá skála, z níž z mohutné štěrbin vyteká potok, padající vodopádkem na dno údolí. Tato výtoková jeskyně vede do rozsáhlého jeskynního labyrintu, přístupného návštěvníkům. Název Bramabiau pochází z pojmu Biau qui brame (býk, který řve), což je jistě výstižně řečeno, neboť po deštích řine se ze skály vodní proud s velkým hlukem; tento zjev

dal lokalitě jméno. Podobnost s naší Býčí skálou je téměř naprostá. (Martel - Les abîmes str. 188). "

V Provence, na krasové zjevy bohaté, není tento název ojedinělý. Je tam jeskyně s intermitentním pramenem, která se nazývá Brame-boeuf (řvoucí vůl). V departementu Basses Alpes je divoké údolí zvané Brame-vache (kráva, která řve).

Zajímavé je, že stejný zjev v krajích od sebe vzdálených našel u obyvatel stejný název. Tímto sdělením nechci popíratí jiné vysvětlení. Úsudek nechť si udělá čtenář sám.

inž. Vladimír Ondroušek .

Z korespondence Petra a Růženy Jilemnických

Z ohlasů na pobyt Petra a Růženy Jilemnických v Adamově koncem 20.let nás došla dochovaná část korespondence od Miroslava Macha, adamovského občana, nyní člena opery Národního divadla, bytem v Praze, Smíchov, Kotevní 2.

Jak již bylo na jiných místech vzpomenu (VZ 1964/VIII., 1,3 - 4, Vlastivědná knižnice, sv.14), byly navázané vztahy Petra Jilemnického a Růženy Jilemnické k adamovským občanům bezprostředního charakteru a trvaly celá léta.

Tento malý soubor korespondence, ač je dosti různorodý (1 koresp.lístek, 2 pohlednice, 2 pohledy, 1 dopis, 1 telegram, v časovém rozmezí od 1.10.1942 do 1.8.1947), přece vydává opět svědectví o podstatě vztahů Petra Jilemnického k přátelům. Nechybějí také zde slova povzbuzení, jichž bylo tolik potřebí právě v dobách tíživého totalitního říšskoněmeckého režimu (dovedl pochopit situaci operního pěvce v této době a správně posoudit příjetí salzburského angažmá), ani nechybí vyjádření spoluprožívaných pocitů radosti ze splněných životních cílů.

1/

P. Jilemnický
Poříčí u Litomyšle - Čechy

1.10.1942.

Herrn Miroslav Mach,
Opernsänger,
Salzburg - Ostm.
Landestheater

Milý Míro,

Tvoje vzpomínka nás moc mile překvapila. Že ses dostal až do Salzburku, to jsme opravdu nevěděli. Ale to přece nevadí - dobré umění nezná hranic a uplatní se všude, kde je pro ně půda. Jistě ji najdeš i tam. Salzburg má přece výbornou tradici - a tradice, to je vlastně něco stálého, nepodléhajícího přílišným časovým změnám. Můžeme Ti tedy jen přát, abys z této první vzdálenější štace co nejvíce pro sebe a pro své umělecké pojetí vytěžil, mnohemu se naučil (učíme se do smrti !) a salzburskou půdu cítil pod nohama jako odrazový můstek k dalším, vzdálenějším a vždy vyšším výbojům ! Budeme rádi, ozveš-li se nám někdy, a posíláme Ti upřímné pozdravení.

R. a P.

Poříčí 6.5. (19) 43

2/

An Herrn
Míra Mach,
Mitglied der Oper des Nationaltheaters
in Salzburg

Poříčí 6.5. (19) 43

Za milou vzpomínku děkuje a srdečně zdraví

R.Jilemnická - bohužel stále sama.

3/
Poříčí u Litomyšle

17.1. (19) 44

An Herrn
Míra Mach
Opernsänger
Salzburg - Ostmark

Srdečné díky za přání. Dívám se na pohlednici - je to překrásný kraj, kde žijete.
Kéž bychom se tam mohli jednou s mužem podívat!
I já Vám přeji přeji zdraví a úspěch.

Srdečně Vaše R.J.

4/
Pan
Míra Mach
člen opery ND
Praha - Národní divadlo.

Bratislava 14.12.1945.

Milý Míro,

Teprve dnes, - po návratu z Prahy do Bratislavy - dostal se mi Tvůj lístek do rukou, protože mi řůru zadržené pošty poslali z Poříčí na Slovensko.

Když jsem se vrátil z kriminálu do Poříčí, brzy nato jsme dostali pozvání od slov. vlády, abychom přišli zpět. A tak jsme se vrátili na Slovensko, s nímž už naše srdce srostlo asi na věky.

Řídím tu sociální odbor ve školství, pracuji v tisku, ve filmu, byl jsem za komunistickou stranu zvolen poslancem a jezdím teď aspoň na 3 dny do pražského parlamentu a třebaže - jak za takových okolností můžeš soudit - nevím, kde mi hlava stojí, přece bych Vás, Máňu i Tebe, velmi rád viděl. Dej mne v úterý odpoledne vyvolat z parlamentu do hovorny, tam se domluvíme na dalším. Mám stoličku čís.II/81.

Růža je od července v Tatrách, léčí se. Bude tam ještě asi celou zimu. Pojedu za ní na Vánoce.

Jsem rád, že jsi v Národním divadle. Konečně Tě snad jednou uvidím a uslyším !

Zatím Vás oba srdečně pozdravuji a těším se.

Váš Petr Jilemnický.

5/
Paní Josefa Machová
Adamov č.116
u Brna

Praha 18.12.1945.

Srdečný pozdrav ze šťastného shledání v Praze zasílají:

Míra	Se srdečným pozdravem
Máňa	Petr Jilemnický

6/
Pan Míra Mach
operní pěvec
Praha
Národní divadlo

Nový Smokovec 25.12.1945

Srdečný dík a vzpomínku. I my Vám přejeme i Zdenkovi i paní Máni v novém roce zdraví, štěstí a mnoho úspěchu.

Vaši Ruža Jilemnická
Petr Jilemnický

7/

Svätý Jur

1. 8.1947

T E L E G R A M

Novom.Machovi Braník - Jezerka

Všecko dobré a krásné novomanželům

přeje Petr a Růža Jilemnická

Tímto telegramem, odeslaným 17 dnů před úmrtím Růženy Jilemnické, se tato dochovaná korespondence uzavírá. Redakce VZ zároveň touto cestou děkuje za laskavé zapůjčení korespondence k jejímu zveřejnění.

Dodatkem uveřejňujeme opravu k závěrečné stránce 14.sv. Vlastivědné knižnice VZ o uložení pozůstatků P.Jilemnického. Chtěl být původně pochován v rodinné hrobce v Leto - hradě, jeho otec byl požádán o uložení urny na Slavíně, nyní je uložena v museu P.Jilemnického v Juru u Bratislavy.

Vratislav Grolich

JEDNOTA
PROLETÁRSKÉ TĚLOVÝCHOVY
ADAMOV - 2. o.

Petr a Růžena Jilemnická v Adamově; výlet na Nový hrad - dle razítka organizován JPT 2.o. v Adamově.

K jubileu akademického malíře Josefa Š. Malečka
(10.8.1890 - 1965)

Již ve svém mládí, které prožil v Adamově, poznával Josef Š. Maleček důvěrně svůj kraj, vždyť toto poznávání souviselo se zaměstnáním jeho otce. Velmi záhy si osvojil cesty ke vzdáleným obcím i do Brna.

Procházky adamovskými a vranovskými lesy se mu postupně staly inspiračními zdroji k jeho životní činnosti. Splývavě měkké zabarvení krajiny v ranních hodinách, vlhý a vonný vzduch a skřívání písní působily na něho dojmem dne radostně proжитého.

Denní i roční proměny v přírodě hromadily vnitřní sílu a nadšení a byly kouzelným magnetem pro jeho mladou, vnímavou, tvořivou a citovou osobnost. Do vědomí jeho představ, zrakových a citových vjemů vnikalo tak mnoho základních prvků a znaků kraje.

Pozoroval, že tvářnost krajiny se podstatně mění stráněmi, které klesají v hluboká údolí, viděl, že chladné stíny tvoří údolí ještě hlubšími. Světlo a teplo dopadajících

J.Š.Maleček: Skalní útvary - Indie, Evropa u Sloupských jeskyní

Helena Čapková ve svých vzpomínkách často píše o tom, že všichni Čapkové byli optimisté, že dovedli přemáhat překážky a houževnatě pracovat. To si ovšem nesmíme zjednodušovat tak, že by bratři Čapkové nevěděli o tragických polohách života, že by si nebyli vědomi rozporů moderního světa. Onen čapkovský optimismus spočívá hlavně ve víře v obrovské možnosti člověka a umění. Karel Čapek r.1920 napsal: "Ano, literatura má vytvářet lidi, má usilovat, aby měla vliv na samu skutečnost; já nevěřím tolik na pomalý vliv výchovný, jako spíše na čarodějský, tvrdí vliv, který přímo splozuje nové skutečnosti." Podobně píše ve své knize Psáno do mraků Josef Čapek: "Skutečné umění je vůči skutečnosti vždycky nějak (velmi!) odpovědné".

Karel Čapek říká, že optimistický grunt mu dalo až samo rodinné prostředí. Otec Čapků, venkovský lékař, ředil na táborech lidu, přednášel dělníkům, předsedal místním ochotníkům a psal příležitostné básně. Matka zapisovala národní písně a pověsti a byla podle Karla Čapka živel romantický, kdežto otec byl člověkem vědeckého století, přírodovědným materialistou, nadšený filosofií, přírodopisem, dějinami. Velkou poklonu složil Karel Čapek i své babičce, která mu byla živým stělesněním lidového ducha i jazyka našeho kraje. - "Čím dále píší a pracují v našem jazyce, tím více si uvědomují, co všechno mám po ní a co jsem se od ní naučil a učím podnes. K tomu už v dětství", píše dále Karel Čapek, "přistoupil vášnivý hudební svět mé sestry a malířská objektivnost mého bratra".

Všechny tyto vzájemné a jednostranné vlivy vytvářely v bratřích Čapcích vsdělání, cílevědomé, svou prací zaujaté lidi, kteří dávali svůj talent - ovšem ne bez překážek a obtíží - naší kultuře. A bez nadsázky nelze říci, že tento svůj talent dávají dodnes celému světu.

Dílo Karla Čapka se stalo součástí moderní světové literatury, překládá se a vydává v Sovětském svazu stejně jako v Americe, v Itálii nebo i v Jugoslávii.

Na vývoj bratří Čapků působilo mnoho okolností. Ani jejich pobyt u sestry Heleny Čapkové-Koželuhové v Bílovicích n.Svit. v letech 1909 - 1914 není jen vedlejší životní epizodou, nýbrž zasáhl velmi závažně do jejich vývoje. Karlovi bylo 19 a Josefovi 22, když poprvé přijeli do Bílovic. Vedle kouzelných setkání s přírodou tu našli i řadu přátel. Jejich největším přítelem se stal básník S.K. Neumann, který měl tehdy za sebou už velký kus literární práce (r.1909 mu bylo 34 let). Ovšem vliv tu byl oboustranný: nezískávali jen Čapkové, ale i sám Neumann. Prostřednictvím bratří Čapků se sblížil s literární a výtvarnou skupinou, která se hlásila k expresionismu, kubismu a futurismu a vystoupila nakonec v programovém Almanachu na rok 1914.

Čapkové se prostřednictvím Neumanna důvěrně seznámili se zdejšími krajinami a lidmi, dovedli hlouběji prožít Bílovice také tím, co s nich vyrostlo v samostatném Neumannově díle. Kniha lesů, vod a strání jim byla jakýmsi niterným průvodcem po kraji, který sami měli velmi rádi a do něhož se po pražské vyčerpávající práci nesmírně šťastně vraceli.

Karel Čapek napsal Neumannovi ke Knize lesů, vod a strání (1914) předmluvu, v níž mimo jiné píše: "svolil-li k vyslovení těchto několika poznámek mne, ať mohl se ohlédnouti po někom významnějším a sbláhlejším, jsem za to povinen díkem, neboť připravil mi tím radost mítí těsnější účast na knize, jejíž jméno a ráz se pojí k lesům a horám, ve kterých přiblížila mne k básníkovi osobní vážnost".

Čapkové si s Neumannem velmi čile dopisovali (zachovalo se 81 dopisů, které Neumannovi psali v letech 1910 - 1918). Tato korespondence se týká především otázek literárních. Čapkové informují Neumanna o uměleckém životě v Praze, starají se o vydání společného Almanachu i o vydání knih Neumannových, sdělují mu, jakou odesvu mají jeho verše na pražských recitačních večerech, svěřují mu mnoho zpráv o vývoji různých kulturních osobností, stěžují si na nesolidnost v jednání mnohých lidí atd. Znovu a znovu svou Neumanna do Prahy, hlavně na výstavu kubistů a nabízejí mu, aby u nich bydlel. Zvláště smíchy o tom, že mladí mají Neumanna velmi rádi a že jim mluví se srdce, jsou v této korespondenci časté. Karel Čapek psal pak o Neumannových Nových spěvech, kde mimo jiné poznamenal, že vidí básníka stále s rybářským prutem "mezi stráněmi adamovských lesů, na břehu mladé říčky, v úzké uličce nejstarší z dědiny, v jarní dešti a za jitřní mlhy, ve středu všech těch věcí, které zde vytvořil a učinil obrazem tak živým, že není na nich stopy nástroje".

A také Neumann ve statí "Dvě knihy skutečně nové" píše o knize Josefa Čapka Lelie a knize Karla Čapka Boží muka, kde hodnotí velmi jasně a srozumitelně jejich tvorbu: "Měli jsme a máme málo spisovatelů, kteří od svých počátků zasahují do umění s takovou informovaností, odborností a jistotou volního úsilí jako bratři Čapkové. Nezajíjí koncesí a nemávidí libivost. Jdou bez kompromisů svou cestou logického vývoje a nekoketují se zálibami dne. I jejich vývoj je typicky moderní: od marnotratnosti k přímosti a akezi". Obě knihy Čapků vyšly r.1917.

Vývoj, kterým pak od té doby oba bratři prošli, je značně složitý. Zhruba lze říci, že to byla cesta od malých experimentů všeho druhu až po cílevědomý a velice vážný boj proti fašismu, proti ohrožení základních civilizačních a humanistických hodnot, proti válce. Zhodnotit do detailů dílo obou bratří - zejména dílo Karla

Čapka - není nijak lehké, neboť oba umělci museli neustále překonávat složité rozpory své vlastní umělecké a filosofické orientace, museli se vypořádávat s nejrůznějšími protikladnými vlivy a tendencemi, v nichž nebylo nijak snadné se orientovat.

Některé momenty vývoje díla Karla Čapka vedly i k tomu, že v době kultu osobnosti se jednorázově odsoudilo celé Čapkovo dílo jako výplod buržoazního humanismu a pacifismu. To bylo ovšem hrubé zkreslení skutečné situace Čapkova umění a umění vůbec. Bylo by ovšem nevědecké popírat, že Karel Čapek byl v mnohém reprezentantem buržoazně demokratické literatury, že byl pod vlivem relativistických filosofii a pod., avšak vývoj tohoto opravdového umělce, vystaveného konfliktům buržoazní společnosti sotva mohl být prostý rozporů. Jde o to, abychom nyní, po období kdy se Karel Čapek žnahe odmlal, byli k jeho dílu citlivě vnímaví a viděli jeho úporný zápas o překonání palčivých světonázorových kolísí.

Slovenský kritik Alexandr Matuška své vynikající dílo o Karlu Čapkovi Člověk proti skáze skromně nazval "pokusem o Karla Čapka", neboť přesně a plodně interpretovat smysl všech rozporností v Čapkově díle je úkol, který bude třeba nadále podstupovat. Matuška správně vidí, jak vlastně celé Čapkovo dílo je neustálé napětí mezi protilehlými póly života i umění. Jisté však je jedno: Karel Čapek - (a podobně i Josef Čapek) je velký umělec, který s obrovitou básnickou silou a s láskou k lidem vyslovil palčivé dobové problémy i důvěrné lidské radosti. Oba umělci vytvořili díla, která patří k vrcholům naší moderní kultury.

- Zík -

Mrštíkova korespondence s výtvarnými umělci.

(K 40.výročí úmrtí Aloise Mrštíka - 24.února 1925)

Široký kulturní zájem divákých Mrštíků, do něhož zapadalo samozřejmě i výtvarné umění a všechny usilovné snahy o jeho uplatnění na Moravě, je zachycen částečně také v bohaté korespondenci obou spisovatelů, jež tvoří obsáhlý dokumentární archiv. Tato korespondence po důkladném zpracování jistě přispěje k osvětlení předválečných kulturních poměrů na Moravě. Několik výpisů z jejich archivu, jak mně ho dovolila excerpovat vdova po Al.Mrštíkovi paní Marie Mrštíková v letech 1953-1954, má ukázat na styky Mrštíků s "kumštýři".

Moravský umělecký život před první světovou válkou se s počátku soustřeďoval v hodonínském Sdružení výtvarných umělců moravských (SVUM)¹ Jestliže se Vilém Mrštík účastnil hodonínské výstavy již r.1902 a spolu s Aloisem se zúčastňovali všech podniků Sdružení, u jehož kolébky stáli r.1907, bylo možno očekávat, že rodinný divácký archiv poskytne právě k počátkům Sdružení zajímavé informace. Leč právě zde korespondence neprozrazuje téměř nic zajímavějšího, co by nebylo známo odjinud. R.1908 navrhl Vilém, aby se vytvořila při tehdejší samém moravském výboru kulturní rada, která se měla zabývat věcmi výtvarného umění, hudby, literatury, vědy a žurnalistiky. Jeho návrh nebyl sice uskutečněn, ale ani k tomuto jistě velmi iniciativnímu kroku a k prosírávému Vilémovu plánu nelze v korespondenci nalézt zásadnější informace.

Korespondence se Sdružením obsahuje jen několik dopisů až z let 1912-1921. Tak např. tajemník Jan Kafka jednal r.1912 s Aloisem o úvodníku do pamětního listu spolku, kde běží také o to, jak definovat moravské umění a otázku národnosti v umění a kde se také dovídáme, že Ad.Kašpar dělal Vilémův Portrét.² Kafkův dopis z 13.prosince 1912 poskytuje i data k historii vzniku Sdružení a zároveň informace o uměleckém ruchu na Hodonínsku po r.1892. Krátce před válkou psal dr.Krajišek se Sdružení o těžké situaci SVUM a zmínil se i o tom, že národopisné seřízení Vilémovy jazyky je takřka vyhozeno. Na začátku první světové války se konala důvěrná porada Sdružení u Úprky a projednávaly se věci, o které usiloval již Vilém. Z poválečné korespondence SVUM stojí za zmínku, že r.1921 žádal Úprkův zeť dr.Novák Aloise Mrštíka o pomoc při Úprkové číslce Uměleckých listů. K poměrům ve Sdružení se více také dopis moravského národopisce dr.Fr. Pospíšila z 19.května 1918, žádající o úvodník ku katalogu umělecké výstavy a usilující o sblížení starší i mladší generace ve SVUM.

Nejojná byla korespondence Mrštíků i s Klubem za starou Prahu, ale snad právě proto je třeba na ni upozornit. Dne 5.května 1907 byl Vilém za svoje zásluhy jmenován zakládajícím členem Klubu a v nedatovaném dopise žádal Klub, že je nutno vznítit oheň lásky pro Prahu mezi universitním studentstvem. Několik dodatků k Vilémovým vztahům s Klubem je také v dopisech arch.Panty, který na př. již r.1897, kdy vystoupil s Umělecké komise, psal o úpravách pražských čtvrtí, a to nejvíce na Malé Straně, na Kampě a na vltavském nábreží. R.1889 psal v dopise Vilémovi, aby se na brněnské technice přednášely i dějiny umění.

Daleko více zajímavé látky než korespondence s těmito spolky poskytují listy jednotlivých umělců. Nejčilejší a nejdůvěrnější styky měli Mrštíkové s Jožou Úprkou (1861-1940), o nichž svědčí 41 dopisů z let 1895-1913 (dopisy z pozdější doby nejsou zachovány).Některé z těchto dopisů jsou velmi zajímavé. Tak např.1895 si Úprka

stěhoval, že v Praze nic neprodal, že nemá kalhot, že topí v kamnech vlastními studii (s té doby je asi portrét Úprkova strýce Machálka, který byl v majetku Aloisovů). V dopise z r.1896, sdobeném iniciálkou se zašatou sekerou, Úprka si stěžuje, že je unaven, že nechává práce a že se ohýstá na cestu do Christianie. R.1898 trpěl také tesknice, ale hned v příštím roce sval vesele na zabíjačku. Takové "rodinné slavnosti", jako např. ko - bylé hody r.1900, jichž se zúčastnil i dr.Pavel Blaho,³ měly i vážnější důsledky: Úprka píše o seznámení Mrštíků s rodinou Besedákovou, dobře známou z Herbenovy kroniky Do třetího a čtvrtého pokolení. R.1901 píše Vilémovi nejen o rušomberských Slovenských listech, ale upozorňuje i na "Bestii Lhotensia", na svého nepřítele, senátského poslance a starostu Hroznové Lhoty Pavlicu. Následujícího roku si stěhuje na Moravský obsor a píše, že je "vytřván z obce, již proslavil" a že má v úmyslu se usadit v Uheraké Skalici, protože jsou podnikány útoky i na jeho atelier. Také paní Anyša Úprková píše r.1901 ve dvou dopisech, jak se Pavlica mstil na Úprkově rodině. R.1902 píše Úprka o Vilémových "Mých snech" a o Aloisově manželství a r.1902 o Vilémově krizi.

Nato nastává v Úprkově korespondenci velká přestávka. Je možné, že je to důsledek uvedených zmínek, neby - ly-li ovšem další dopisy zničeny. Teprve z doby po Vilémově smrti je zachován z r.1913 Úprkův dopis Aloisovi o Vilémově jizbě v Hodoníně (sároveň se správou o sbírkách Fr.Kretze) a jiný se správou o návštěvě Jaromíra Do - ležala (tj. redaktora Pojezdného), Žáka Jagičova a Karáskova z Vídně. R.1913 hospodařil Úprkovi Břeněk Otýn, ale Úprka ho "vykmal", jak oznamuje v jiném dopise. Na tuto korespondenci navazuje několik nedatovaných sdělení, jako např. v dopise Vilémovi z cesty po slovanském jihu, jímž byl Úprka tak nadšen, že tam chtěl vůbec zůstat. Ač byl přepracován, přece bylo jeho uměleckým programem odhodit vše cizí a opět splynout s lidem. Jindy pozdravuje z Káhiry a v jiném dopise píše o národopisné stránce svého díla a konečně v dalším dopise pouze o včelách.

Stejně zajímavá jako Úprkova je i mrštíkovská korespondence s Dušanem Jurkovičem, "básníkem dřeva", jak ho nazval J.Merhaut, i když je zase jen fragmentární a sřejmě neukončená. Obsahuje 19 dopisů z let 1900-1915. V březnu 1900 byl uspořádán v brněnském saloně Vesny slovenský večer, který byl přípravou na velký slovenský večer konaný pak vskutku v Kroměříži. R.1901 pořizoval Jurkovič pro Aloise nábytek. V listopadu téhož roku za - dala akciová luhačovická společnost Jurkovičovi stavby a přestavbu, ale už po několika letech v dalším dopise si stěžuje, jak je sklaman Moravou a nepochopením zámožnějších vrstev. Další korespondence obsahuje rozvrh Jur - kovičových prací, obtíže s luhačovickými a pod. Zde je možno uvést také z dopisu ředitele luhačovických lázní dr. Veselého Vilémovi: "Ani nevíte, jaký odpor jste vzbudil proti Jurkovičovi svými feuilletony v řadách c.k. lineálů. Ani naše správní rada nebyla tak dotčena jako oni. Správní rada by bývala ráda, kdyby byl Jurkovič ji uchvátil svým projektem, všem se totiž letošní jeho věci moc líbí, ale salon Jurkovičův je sklaman. Z tohoto dů -vodu také odložena stavba salonu a vzata do práce - železnice." (15.června 1903). R.1905 píše Jurkovič několik -rát o edici "Práce lidu našeho" (1905-1913) psané německy. V prosinci 1908 píše o své léčbě v Karlových Varech a oznamuje, že si nepřije, aby Vilém psal o stavbě brněnského divadla. Kromě toho je zachováno několik konvenč -ních listků od Jurkoviče. Je známo, že za války v letech 1917-1918 restauroval Jurkovič v Olomouci garnisonní kostel, ač v dopise z konce r.1915 píše, že jeho nejoblíbenější kniha na frontě byla Pohádka máje. Dodatkem k několika předešlým zmínkám o Vilémově jizbě je i žádost Lub.Wiederla z r.1920 o její zapůjčení pro národopis -nou výstavu v Paříži.

Do okruhu těchto zájmů náleží ještě několik dopisů architekta Ant.Blažka (1873-1944), stavitele Domu uměl -ců v Hodoníně, který r.1898 referuje Mrštíkům o sporech o Suchardův návrh na pražský pomník Palackého, r.1913 píše o návrzích na uspořádání Vilémovy jizby a konečně r.1919 píše o nové redakci Uměleckého listu, o Kalvodovi, o jeho nadání a vztahu k Uměleckému sdružení. Od bratří Jaroňků je zachováno jen pět dopisů. Zajímavější jsou v nich pouze nároky o názvu Moravského uměleckého sdružení (Krov?, Domov?) a vedle zmínek o štramberské výstavě z r.1910 návrhy na kříž pro Vilémův hrob v Divákách.

Asi stejně rozsáhlé jako styky s Úprkou a s Jurkovičem byly i mrštíkovské styky s Al.Kalvodou (1875-1934) začínající r.1899.⁴ Tehdy psal Kalvoda o stipendiích moravských umělců a o tom, že nepojedou do Mnichova a že navštíví Úprku. Stav se redaktorem "Díla", chce tu zavést Moravskou hlídku a žádá o příspěvky. R.1913 píše o premiéře svého Markovského, kdy Brňané prováděli bojkot, hlavně Lidové noviny. Přes nepřiznivou kritiku je Kal -voda odhodlán psát dále. R.1917 píše o spolupráci s moravským agrárním tiskem. V prvním převratovém listu mluví o začátečnickém Uměleckém listu, o kulturní radě moravské a stěhuje si, že "Mánes" a J.Kotěra silně konkurují. R.1920 píše o památníku k šedesátinám J.Úprky a ptá se, kdy bude Kopřiva portrétovat Aloise. Kalvodovi záleží na sblížení umělecké Moravy s Prahou a SVUM žádá Aloise, aby zahájil výstavu v Obecním domě. Dopisem z r.1921 o valné hromadě hodonínské k Úprkovu jubileu Kalvodova korespondence končí.

Upřímné byly mrštíkovské styky s Oldřichem Lasákem,⁵ jediným dosud žijícím umělcem této starší generace. Korespondence pochází vesměs teprve z doby popřevratorové. V červnu 1923 Lasák posílá verše o Sdružení a karika -

turami a těchto karikatur "Moravský kumšt v košili" (Vyškov 1926) týká se značná část další korespondence, obsahující 11 dopisů. Lasák portrétoval Aloise, zhotovil mu ex libris a také v jednom dopise ukápla kapka hořkosti nad neuznalostí.

Zajímavé jsou rovněž dopisy Aloise Mrštíka Lasákovi z let 1921-1924, které mně dal k dispozici jejich majitel. V prvním listu z 8. listopadu 1921 odmítá Alois Mrštík Lasákem navrhovanou přednášku o Úprkovi v Prostějově, protože o něm již několikrát mluvil i psal a nechce se opakovat. Další část korespondence se týká portrétování Mrštíka v Divákách v květnu 1923, vydání Moravského kumštu v košili u Obziny ve Vyškově, jež Lasákovi sprostředkoval Mrštík spolu s Mahenem, dále pak prodeje Lasákova obrazu Modistky⁶ p. Hochbergrovi, ex libris Mrštíka a Sdružení. Pozoruhodné jsou v těchto listech také některé Mrštíkovy názory na výtvarné umění a na literární kritiku, stejně tak jako i mnohá soukromá svěření z osobního stesku a melancholie. Tak na př. v dopise z 11. října 1923 vítá Lasáka doma z cesty po Itálii, vzpomíná na Benátky i na studia svého syna Karla Mrštíka; 26. února a 24. března 1924 píše smutně o prodeji svého včelína, "ještě prodám snad i vinohrad a pak i sám sebe" a stěhuje si, že žije "jako vězeň v té proklaté nekonečné zimě, s nikým se nestýkám ani stýkat nechci". V posledním korespondenčním listku z Divák z 24. října 1924 popisuje smutně průběh své choroby. Mrštíkovskou korespondencí s Oldřichem Lasákem uzavírá dopis Karla Mrštíka ze dne 7. března 1925, v němž syn vzpomíná, jak velice měl jeho otec Aloise Lasáka rád.

Obdobného rázu jako dopisy Lasákovy je i korespondence E. Kopřivy s Aloisem Mrštíkem z let 1920 - 1922. Dovídáme se z ní, že dne 17. října 1920 chtěl Kopřiva portrétovat Mrštíka i jiné členy Sdružení. Během roku 1921 se Kopřiva svěřuje Aloisi Mrštíkovi se svým duševním stavem a píše mu o původu své nervové choroby, dále o ilustraci Roku na vsi a o svých dvou portrétech Al. Mrštíka, z nichž jeden zakoupil Zemský výbor. V r. 1922 dlel Kopřiva na léčení ve Sliači, kde rovněž maloval Aloise Mrštíka.

Dokladů mrštíkovských styků s ostatními umělci je celkem jen poskrovnu. Fr. Hoplídek (1890-1946) se domlouval s Aloisem několikrát o redakčních záležitostech a konstatuje, jak je velká chyba, že Sdružení nemá spolupracovníky mezi mladými literáty. "Nepochopený básník štětes a barev", dočasný šitbořický a kloboucký občan Fr. Pečinka (1869-1917), psal Mrštíkům za deset let jen třikrát, protože se s nimi stýkal sousedsky velice často. Ale přesto na př. jeho dopis z r. 1900 obsahuje zajímavé správy, jak se K. Hilbert jednou klaní Vrchlickému a jak jindy vystupuje proti staré Praze, jak si Gebauer přeje nový list vedený Vilémem, jak nastalo rozdělení realistů a jak Herben sůstal osamocen.

Stejně informace blízkého Jana Köhlera (1873 až 1941) z Henkovic u Kyjova jsou jen příležitostné. Upřímně v nich vyměňuje r. 1915 svůj obdiv k Vilémovi a r. 1923 přiznává Vilémův a Aloisův vliv na sebe. Jediný dopis od uherskohradištského Stan. Lolka (1873-1936) referuje o tom, jak Kalvoda koupil chaloupku virtuosa Ferd. Lauba (1832-1875) a upravil na muzeum. Otakar Kubín (= Coubine Othom) píše r. 1909 o ilustraci Břeňka Otýna. Dopisy St. Suchardy (1866-1916) jsou rovněž nedatované. Píše o Vilémově poměru k Fr. Bílkovi (Bílek navrhoval již r. 1903 náhrobní relief matce Mrštíkových, Vilémovi a dokonce i Fr. Marešovi, ti však posléze po kritice Jurkovičové r. 1904 odřekli), jindy uznává Vilémovy hodnoty a konečně píše o návštěvě Vilémově. K těmto třem dopisům se řadí zachovaný koncept Vilémova dopisu Suchardovi z 8. února 1900, v němž mu po Hilbertově článku o staré Praze oznamuje, že odchází z Volných směrů, i když nemluví o "Mánesa" a Volné směry s Hilbertovým projevem.

Jednotlivé dopisy (nebo nanejvýš dva) v mrštíkovské korespondenci pocházejí od sochaře Boh. Kafky (1887 - 1947), Suchardova a Myslbekova žáka, který píše r. 1913 o bronzové plakétě Vilémově, od malíře Fr. Havránka (1921),

Alois Mrštík

od malíře Petra Pištálka, který posílá venkovskou figurku "Cestou domů" (1923), od Jul. Polikána, K. Němce a Kly Urbanové. Konvenční je gratulace Mikoláše Alše.

Zde je vhodná příležitost se zmínit o informacích v dopisech architekta Fanta, jehož bylo při výkladu o korespondenci Mrštíků s Klubem vzpomenu. V lednu 1901 oznamuje Fanta Vilémovi, že ~~zapsal~~ Jul. Zeyer a lituje, že nedopsal ruskou epopej.⁷ Vybízí Viléma, aby napsal o Zeyerovi článek do některého ruského listu. Z dalšího dopisu Fantova z února 1901 se dovídáme, že Vilém článek do Ruska skutečně napsal, i když byl nemocen. Důležitá je tu i zmínka, že by chtěl Vilémovi pomoci a získat pro něho v Praze vhodné místo. Za několik dní oznamuje Vilémovi, že by se s ním rád seznámil architekt Hlávka a že by snad měl pro něho zaměstnání v studentském konviktu (také se zde Fanta zmiňuje o nakladatelských potížích s vydáváním Zeyerových spisů, i když Zeyer odkázal vydavatelské právo Akademii).

Daleko zajímavější je ale to, že se k těmto několika Fantovým dopisům řadí dva koncepty velice zajímavých Vilémových neodeslaných dopisů. Dne 16. února 1901 píše Vilém o svém generačním poměru k Vrchlickému. Chystá článek o Zeyerovi do Lumíra a zmiňuje se o příčinách své žaludeční choroby. Praha se mu stává nutností, ale podmínkou je místo, při němž by mohl literárně pracovat. "Já nemám většího škůdce našeho povolání než závislost literáta na nakladateli. Literáti jsou většinou lidé, jimž je literatura vedlejším zaměstnáním". Přiznává se, že tuto sílu nejsilněji pocítil, že ves, k níž tak přilnul, ho zároveň brzdí v uměleckém růstu. V dalším konceptu z 3. listopadu 1901 Vilém znovu zdůrazňuje, jak by potřeboval být v Praze, ale zkušenosti s Národní politikou, kde se ucházel o místo, ho zaprosto odradily. V Divákách panuje nejtěžší smůla, jeho zdraví se zlepšilo. Vilém je vychýlen z rovnováhy Aloisovým smutkem. Diváky se již tehdy stávají Vilémovi ošklivými ("trochu fatalismu je lepší lék") ale nemá ani peněz na zakoupení Fantovy chalupy na návsi. Zmiňuje se konečně o práci na románu Nymfio (nevyšel a není o něm také nic bližšího známo) a o Zuzrech.

Zdá se, že právě v oblasti styků bratří Mrštíků s našimi umělci byl mrštíkovský archiv již důkladně "vyexcerpován", protože korespondence je právě zde dosti mezerovitá a po mnohé stránce zůstává zcela fragmentární. Mění ovšem vyloučeno, že mnohé, a to právě závažné listy, Vilém nebo později Alois zničili. Tak je hned z počátku nápadné, že dokladem nejstarších styků Mrštíků s výtvarníky je posvátní Luděk Marolda (1865-1898), tehdy již slavného pařížského ilustrátora z 5. června 1895, aby Vilém přijel za ním do Moudru u Paříže. Ale i tak je zbytek korespondence bratří Mrštíků s našimi výtvarníky zajímavý a přináší jistě nejen detail i k poznání literatury.

Jan Skutil.

Poznámky:

1/ K historii SVUM srov. jeho výstavní katalogy a zejména disertaci Ery Christové, Počátky Sdružení výtvarných umělců moravských v Hodoníně 1907-1914.

2/ Kašpar vydal monograficky portrét V. Mrštíka v r. 1912, srov. též: Památce Ad. Kašpara, Olomouc 1947.

3/ K stykům Blahovů s Moravou srov. monografii Jančákovu, Život Dr. Pavla Blaha I-II, 1947; o Mrštících II, str. 371 - 376.

4/ Srov. Viktor Šuman, Alois Kalvoda, 1925: Al. Kalvoda, Vzpomínky, 1932.

5/ Srov. Lasákovu knihu Z malířova zápisníku, 1960, str. 124.

6/ Obraz byl během druhé světové války odcizen a dodnes je neznámý. Mění vyloučeno, že by někdo z čtenářů mohl autora článku upozornit na některé podrobnosti o tomto obraze.

7/ K ruským motivům srov. Janina Vyskovataja, Ruské motivy v tvorbě Julia Zeyera, 1932.

Jak byl popisován náš Moravský kras v min. století.

Z fragmentu spisu neznámého autora z min. stol. uvádím místa z této neúplné knihy, která se dotýkájí Mor. krasu, hlavně našeho údolí.

Při popisu Vranova uvádí autor: Od východu přicházejí poutníci, rádi se zastavují nejprve ve Křtinách a pak jdou buď přes Babice anebo cestou poněkud delší avšak pohodlnější okolo jeskyní "Výpustek a Býčí skála" údolím Josefovským k Adamovu a odtud přes řeku Svítavu dále. Od severu přicházející, přistupují od Sloupu a Boskovic přes Blansko a dědinku Olešnou, odkud je krásný výhled po okolí jedovnickém, po okolí Macochy a Nového hradu a nastupují lesem ke mlýnu Jarolímovu etc.

Než tě, milý čtenáři, uvedu do svatyně Křtinské, ohlédneme se po zajímavém okolí. Křtiny leží jižně od Sloupu, mezi oběma asi na polovici cesty nalezněš na vlnitých vysočinách Jedovnice v mírné nížině. Na východní straně Jedovnic prostírají se dva rybníky, veliký Olšovec nebo Plščák, na 73 jochů zaujímající a menší Budkovan, jež dodávají krajíně té půvab jaký bys tam nehledal. Ubíráš-li se z Jedovnic po silnici ku Křtinám, dostaneš se do krátkého údolí, které končí ve skalnaté kotlině vápencové. Údolím odtéká voda z rybníků, a když byla silou svou posloužila mlýnům a hutím, vrhá se pod skalnatou stěnou, která údolí uzavírá, přes balvany syčíc a pěníc do hluboké a tmavé jeskyně. Málokdo odvažil se vniknouti do ní a také není možno dostati se tam za každého počasí. R.1858, kdy bylo veliké sucho a ani kapka vody netekla, mohla býti sluje prozkoumána. S nebezpečím života spustili se milovníci přírody až ke dnu po provazech a žebřích a shledali, že hloubka, když ji vezme kolmo či svisle dolů, obnáší 118 metrů, dole pak že je díra, do níž se voda ztrácí. Za jednou však prohlubeň neprohlédli; mezi první výpravou spustil se liják, a kdyby se nebyli odvážliví lezci rychlým útekem spasili, příval by je jistě smetl do tajuplných neproniknutelných podzemních vodáren, odkud není spásy.

Do téže díry vede ještě druhý otvor skulinou skalní na strání, jenž je taktéž nebezpečný. Později ukáží Ti místo, kde voda Jedovnická po dlouhém a v temných skryších toku zase denní světlo spatřuje.

Nyní zavedu Tě na jinou, východní stranu Křtin. Po silnici od Křtin k Adamovu vedoucí, ubíráš se vedle potoka údolím, které mnohou zajímavostí skýtá malebnými skupinami skal, stinnými bukovými lesy, střídáním se brzy divokých a zasmušilých, brzy utěšených a přívětivých obrazů přírodních. Asi 5000 kroků pod Křtinami vlevo od silnice propadá se potůček. Když přijde mnoho vody, nenalézá tu dosti prostranného odtoku a tehdy spěchá řečištěm ku protější skalnaté strání, kde vrhá se nízkým otvorem do hrůzné propasti. Lidé nazvali ji Vokounkou a připomíná tím známou událost z války třicetileté. Když Švédové si nedůvěřovali dobytí nedalekého Nového hradu, protože měl příznivou polohu a byl dobře opevněn, jistý Vokoun z Olomučan dal se od nich podplatiti a zavedl je po tajných pěšinách lesem ke hradu a ukázal jim nejpřístupnější místo. Švédové čekali na příhodnou chvíli a když vypátrali, že obyvatelé oddali se zábavě, překvapili v okamžiku nestřeženém hrad, dobyli, vydrancovali a rozbořili ho. Když Švédové odtáhli, neminula zrádce pomsta, od rolníků rozhořčených byl popačen a bez milosti svržen do oné propasti.

Asi 500 kroků dále, několik metrů v lese od silnice je vchod do jeskyně "Výpustek" zvané. Rozměry jeho jsou veliké. R.1814 napsal o něm starohrabě Hugo ze Salmů: "Navštívil jsem ho několikrát; pro mnohonásobné klikatiny vzal jsem s sebou špagátu a plev, abych poznamenal cesty a vícekrát stalo se mi, že spotřeboval jsem 400 sáhů špagátu a 3-4 pytle plev, a pak musil jsem se vrátiti, protože jsem bez tohoto bezpečného vůdce v bludišti nechtěl postupovati, pokaždé přišel jsem na jiná místa a nemohu se chlubit, že jsem přišel na konec jeskyně." Dle spolehlivého měření obnáší délka hlavní chodby "Výpustku" 515 metrů - pobočných chodeb a výběžků je velmi mnoho. Bez vůdce místností dobře známého nelze se dovnitř pustiti, protože mimo zabloudění hrozí neznámému vetřelci i záhuba v některé prohlubni.

Od Výpustku putuješ po bílé silnici, lučinami se vinoucí, údolím dále. Jen zpěv lesního ptactva přerušuje velebné ticho a samotu lesní. Uraziv kus cesty přes 4000 kroků, uztříš pod skalní levou stěnou otvor, z něhož voda vytéká a hned pod pravou strání do skalní skuliny se ztrácí, avšak asi 80 kroků níže zase vychází. Toť východ vody křtinské - která pak odtud jako bublající veselý potůček údolí až k Adamovu zavlažuje. Nad tímto východem uvidíš na pravé straně skupinu skal rozervaných. Jest to tak zvaný "Kostelík" neb "Kamenný sál". Stěny v oblouku se pnoucí spojují se ve špičatou klenbu; dvěma vchody viděti je ze sálu do bujně zeleného údolí. Než spěchej dále, neboť blízko již nalézá se největší památka celého údolí, jeskyně zvaná Byčí skálou. Není znamenitá velikostí svou, neboť měří její hlavní chodba jen 363 metrů - arci nepočítaje četné odbočky, aniž nad jiné vyniká prostrannými a vysokými síněmi, majíť jiné jeskyně prostory velkolepější; aniž strašná jest nevyzpytatelnými propastmi, neboť jen na konci jejím teče voda do Jedovnic

a asi uprostřed je malá vodní nádržka a někdy brání postupu voda nedaleko od vchodu. Jeskyně ta předčí ostatní převážnými nálezy, které Dr. J. Wankel, lékař v Blansku, zde byl učinil. Především nutno říci, že v jeskyních a skalních dírách celého pohoří vápencového, které se táhne pruhem jednu až půldruhé míle širokým až za Sloup k Němčicím, nalezeny byly stopy po lidech, kteří tam bydleli v pradávných dobách, kdy museli ještě o živobytí své bojovat s divou zvěří.

Mnohé století přešlo od té doby přes temena hor a šedé jejich skály stářím ještě více zbělely. Krajina kolem oživila. Tam nahoře v lese u Rudice a Habrůvky ve dne vystupovaly sloupy kouře a v noci stromovím probleskovala záře ohňů, kolem kterých začazené postavy se kmitaly. Byli to havíři, kteří železnou rudu dobývali a tavili. Moravské železářství, vývoj způsobu zpracování železných rud od prvních počátků, sahá do 4-5. stol. před naším letopočtem. Ale nejenom na horách, i v údolí se vesele pracovalo, zvláště v Býčí skále, v zadním koutě velkolepé předsíně, zrovna naproti vchodu.

Jednoho dne vážně ubíral se údolím dlouhý průvod. Byl to průvod pohřební. Kdo byl náčelník či kníže, jenž pohřben byl v Býčí skále? Nevíme, byl zajisté pohan a souvěrci jeho věřili v budoucí život.

V pozdějších pohanských dobách, zdá se, že byl v jeskyni té uctíván od našich dávnych předků jako Bůh, "býk" (tur) z kovu ulitý, který tam nalezen byl a odtud také lze odvozovati jméno "Býčí skála".

Opustiv chladné klenby jeskyně té, jdi po silnici dále. Brzy dorazíš k můstku a vpravo od něho uvidíš, jak zpod skalní stěny vytéká potok vody. Toť voda jedovnická. Zde spojuje se s vodou křtinskou. Naproti na levé straně údolí je poslední sluje této zajímavé krajiny - tak zvaná Jáchymka (Evina jeskyně), která tvoří trojí poschodí; jinak ale je málo lákavá. Zůstaň tedy na čerstvém vzduchu a po hodině cesty dorazíš do Adamova.

Dr. Rudolf Prix .

Poznámka redakce:

Kdo nám může půjčit, nebo vypůjčit, nebo sám zpracovat knihu: "Oudolí Křtinské", která byla tištěna r. 1665 v Litomyšli, nechť to laskavě oznámí redakci našeho časopisu.

Kdo by chtěl jednou měsíčně vždy v sobotu odpoledne a v neděli dopoledne účastnit se nezištné průzkumné práce v Aeskulapově jeskyni (lesní parc. 5, pod Habrůvkou) nechť to lask. oznámí lístkem na adresu: Dr. Rud. P. Prix, Vys. Mýto 84-II.

1955 - 1965

10 let práce historicko-vlastivědného kroužku ZK ROH ADAST

Redakční rada: Emilie Čapková, Vratislav Grolich a Jaroslav Zelík

UCHÁZÍ NEPRAVIDELNĚ - UYDÁVÁ HISTORICKO-VLASTIVĚDNÝ KROUŽEK ZK POD PATRONACÍ ŽU-ROH
ADAMOVSKÉ STROJÍRNY N. ADAMOV U BRNA - ŘÍDÍ REDAKČNÍ KRUH - ODPOVĚDNÝ VEDOUcí LISTU JAR. ZELÍK